

“ТАСДИҚ МЕКУНАМ”

Ректори Донишгоҳи миллии

Тоҷикистон

д.и.х., профессор Насриддинзода Э.С.

«26»

соли 2026

ТАҚРИЗИ

муассисаи пешбар ба диссертатсияи Юсупов Умедчон Сангихмадович дар мавзуи “Рушди таъминоти ташкилӣ - методии аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ” барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 5.2.18 - Баҳисобгирии бухгалтерӣ ва аудит

Мутобиқати мухтавои диссертатсия ба ихтисос ё соҳаи илм, ки аз рӯйи он диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст

Диссертатсияи Юсупов Умедчон Сангихмадович ба бандҳои зерини Шиносномаи ихтисосҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 5.2.18 – Баҳисобгирии бухгалтерӣ ва аудит мутобиқат мекунад: 3.2. Асосҳои назариявӣ ва методологӣ, вазифагузориҳои мақсадноки аудит ва назорат; 3.3. Методологияи коркарди барномаи аудит ва нақшаи санҷишҳо; 3.4. Санҷиши аудиторӣ ва назоративу омории низоми назорати дохилӣ; 3.8. Танзим ва стандартикунонии қоидаҳои гузаронидани аудит ва назорат; 3.12. Хусусиятҳои ташаккули ҳисоботи аудиторӣ аз рӯйи соҳаҳо, минтақаҳо ва дигар қисматҳои фаъолияти хоҷагидорӣ.

Муҳиммияти мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ

Имрӯз, дар шароити густариши муносибатҳои бозорӣ, дигаршавии муҳити берунии фаъолият, ҷаҳонишавӣ ва рушди рақамикунонии иқтисодӣ барои корхонаҳои шаклҳои гуногуни моликият мукамалсозии идоракунии фаъолият масъалаи мубрам аст. Яке аз роҳҳои ҳалли ин масъала бунёди ҳадамоти аудити дохилӣ дар корхона мебошад, ки барои баланд бардоштани самаранокии идоракунии фаъолияти хоҷагидорӣ мусоидат менамояд.

Аудити дохилӣ акнун на талаби ҳамқадам будан бо замона, пайравӣ кардан ба корхонаҳои пешқадам, балки зарурати воқеӣ

мебошад, чунки фаъолияти корхонаҳо дар шароити ҳамгироӣ бо равандроҳои ҷаҳонӣ бояд ба стандартҳо ва талаботи ҷаҳонӣ ҷавобгӯ бошад.

Аудити дохилӣ дар шароити иқтисодии муосир ба корхонаҳо имкон медиҳад, ки на танҳо масъалаҳои назорати дурустии пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ ва тартибдиҳии ҳисоботи молиявиро ҳал намоянд. Бо шарофати аудити дохилӣ, ҳамчунин, масъалаҳои ташкили тижорат ва баланд бардоштани самаранокии идоракунии фаъолияти субъектҳои хоҷагидорӣ ҳалли худро меёбанд.

Бо вуҷуди мавҷуд будани таҳқиқоти муайян дар соҳаи аудити дохилӣ, бахши рушди таъминоти ташкилӣ - методии аудити дохилӣ ҳамчун унсури муҳимми таъмини иттилоотии раванди идоракунӣ дар шароити миллӣ ба таври кофӣ омӯхта нашудааст. Илова бар ин, паст будани сатҳи рақобатпазирии ширкатҳои сайёҳӣ, норасоӣ дар низоми идоракунии хавфҳо, заифии робитаи байни ҳадафҳои стратегӣ ва фаъолияти амалии ширкатҳои сайёҳӣ, инчунин истифодаи маҳдуди иқтидори рушди таъминоти ташкилӣ - методии аудити дохилӣ аҳаммияти амалии мавзӯи интихобшударо боз ҳам бештар менамояд. Аз ин лиҳоз, таҳқиқоти мазкур дорои аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ буда, ба рушди илмии соҳаи аудити дохилӣ ва такмили фаъолияти ширкатҳои сайёҳии кишвар мусоидат менамояд.

Натиҷаҳои мушаххаси илмии довталаб ба дараҷаи илмӣ, пеш аз ҳама, аз навгонҳои илмӣ бармеоянд. Саҳми арзандаи унвонҷӯй дар асоси таҳқиқоти гузаронидашуда натиҷаҳои муҳимми илмии бадастомада, инчунин таҳлили танқидии он мебошад, ки навгонии илмии кори диссертатсиониро ташкил медиҳад, ба монанди:

1. Дар асоси омӯзиши адабиёти ватанӣ ва хориҷӣ таърифи муаллифии аудити дохилӣ пешниҳод гардидааст. Ҳамчунин, аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ ҳамчун шароитсозии таъсиси инфрасохтори низоми мукаммали назорати дохилӣ, бартарии функционалии он нисбат

ба баҳисобгирии идоракуни муайян гардида, дар чараёни таҳқиқот пешниҳод гардидааст, ки аудити дохилӣ ҳамчун зернизоми он фаъолият намояд, зеро онҳо масъалаҳои ҳаммонандро фаро мегиранд, ки ин равиш ба баланд бардоштани самаранокии фаъолияти онҳо мусоидат менамояд.

2. Дар натиҷаи таҳқиқот модели схемавии амалии концептуалӣ ва методии аудити дохилӣ таҳия ва пешниҳод шудааст. Ба андешаи диссертант, ташкили аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ дар замони рақамикунонии иқтисодиёт зарур аст ва бо дарназардошти ин, таҳияи модели концептуалӣ ва методии аудити дохилӣ ҳамчун унсури муҳимми идоракунии корпоративӣ аҳаммияти калидӣ пайдо мекунад. Аз нуқтаи назари концептуалӣ, аудити дохилӣ воситаи назоратӣ-таҳлилӣ буда, шаффофиятро таъмин, самаранокии идоракуниро баланд ва хавфҳои фаъолияти ширкатро кам мекунад. Дар доираи модели мазкур аудити дохилӣ на танҳо вазифаи назоратӣ, балки вазифаи машваратӣ ва таҳлилиро низ иҷро мекунад (ниг. расми 1.1.2). Метавон гуфт, ки модели пешниҳодшуда ҷойгоҳ, вазифа ва мақоми аудити дохилиро дар низомии идоракунии рақамии ширкатҳои сайёҳӣ муайян мекунад ва механизми пешгирӣ, ошкорсозӣ ва пешгӯии хавфҳои молиявӣ, идоракуни ва амалиётро фароҳам меорад.

3. Механизми ҳамгирии аудити дохилӣ бо воҳидҳои сохтори ширкатҳои сайёҳӣ асоснок гардонида шудааст, ки моҳияти он дар муайянсозии системавии объектҳои аудити дохилӣ тавассути таҳлили нуқтаҳои мушкilotдоштаи сохтори ташкилот ва фаъолияти амалиёти ширкатҳои сайёҳӣ ифода меёбад. Дар асоси ин таҳлил унсурҳои объектҳои аудити дохилӣ ва нишондиҳандаҳои марбутатаи он муайян гардида, заминаи устуворро барои назорат ва идоракунии раванди ноилшавӣ ба ҳадафҳои дарозмуддату кӯтоҳмуддат фароҳам месозанд.

4. Методҳои мавҷудаи аудити дохили дар ширкатҳои сайёҳӣ таҳлил ва роҳҳои такмили онҳо тавассути истифодаи технологияҳои муосир пешниҳод гардидааст. Ҳамзамон, такмили фаъолияти аудити дохили ба воситаи ҳисоботҳои махсус бо мақсади танзими дараҷаи хавфи иҷро нагаштани меъёрҳои ҳатмии БМТ, хавфҳои қарзӣ, бозорӣ, амалиётӣ ва пардохтпазирӣ таҳия шудааст.

Саҳми илмӣ докталаб дар ҳалли масъалаи илмӣ ё коркарди проблемаи илмӣ бо арзёбии аҳамияти он

Ба иҷрои коркардҳои муназзами муаллиф баҳои мусбат додан мумкин аст, ки зеро ҳамаи марҳилаҳои иҷрои нақшаи таҳқиқоти илмӣ, аз ҷумла интихоби мавзӯ, асосноккунии мубрамиат, муайян намудани мақсад ва ҳалли вазифаҳои гузашташударо ифода намудааст. Дар ҷараёни таҳқиқот докталаб таҳлили ҳамаҷонибаи назариявӣ ва амалии рушди таъминоти ташкилӣ-методии аудити дохило ро дар ширкатҳои сайёҳӣ анҷом додааст.

Инчунин, иштироки бевоситаи унвонҷӯ дар таҳқиқотҳои илмӣ гузаронидашудаи ташкилотҳои сайёҳӣ, интишори мақолаҳои илмӣ оид ба мавзӯи диссертатсия, маърузаҳои илмӣ дар конференсҳои илмию назариявӣ ва илмию амалӣ ба назар мерасанд, ки саҳми илмӣ ўро ифода менамояд.

Бо таъа ба истифодаи усулҳои таҳлили аз усулҳои умумӣ ва махсуси илмӣ, арзёбӣ, таҳлили муқоисавӣ, синтез, усули гурӯҳбандӣ, таҳлили омӯрӣ, таҳлили омилӣ ва амсиласозии математикӣ-иқтисодӣ, муаллиф равишҳои оптималии ташкил ва татбиқи аудити дохило ро пешниҳод намуда, дар асоси натиҷаҳои таҳқиқот тавсияҳои амалиро таҳия кардааст, ки дорои аҳамияти назариявӣ ва амалии баланд мебошанд.

Натиҷаҳои мушаххаси илмӣ (бо нишон додани нағонӣ, аҳамияти илмӣ ва амалии онҳо), ки барои он ба докталаб додани дараҷаи илмӣ дархостшаванда мумкин аст.

Диссертатсия аз муқаддима, се боб, 9 зербоб, хулосаву пешниҳодот, рӯйхати адабиёти истифодашуда бо фарогирии 160 номгӯй, 21 ҷадвал, 1 диаграмма, 17 расм ва 15 замима иборат буда, дар ҳаҷми умумии 182 саҳифаи чопӣ ҷамъбаст гардидааст.

Дар муқаддима мубрамии мавзӯи таҳқиқот ва дараҷаи омӯзиши он асоснок карда шуда, мақсад, вазифаҳо, объект, предмет ва фарзияи таҳқиқот мӯйян карда шудаанд, наwgонии илмӣ ва аҳаммияти назариявӣю амалии диссертатсия инъикос гардидаанд, инчунин маълумот оид ба тавсиби натиҷаҳои таҳқиқот оварда шудааст (саҳ. 5-16). Дараҷаи баланди ноилгаштаи диссертант дар коркарди заминаҳои бунёдии назариявии ташкили низоми аудит ба ҳисоб меравад. Дар боби якуми диссертатсия, ки «Асосҳои назариявии ташкили низоми аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ» ном дорад (саҳ. 17-58), доwtалаби дараҷаи илмӣ ҷанбаҳои таърихӣ, назариявӣ ва методологии ташаккул ва рушди низоми аудити дохилиро ҳамчун унсӯри муҳимми низоми идоракунӣ таҳқиқ намудааст.

Дар параграфи якум, заминаҳои таърихии ташаккул ва рушди мафҳуми аудити дохилӣ, инчунин паҳлуҳои назариявӣ ва мазмунӣ иқтисодии низоми аудити дохилӣ таҳлил шуда, раванди пайдоиш ва инкишофи он дар ширкатҳо баррасӣ гардидааст. Муаллиф бо такия ба таҳлили сарчашмаҳои илмӣ мафҳуми аудитро муайян намуда, онҳоро дар расми 1.1.1 шарҳ додааст. Ҷӣ тавре ки аз ҷадвали 1.1.1 мушоҳида мегардад, аудит фаъолияти мустақилона, касбӣ ва систематикӣ буда, ҳам вазифаи назорат ва таҳлили молиявиро иҷро мекунад ва ҳам қобилияти кам кардани хавфи истифодабаранда, риояи стандартҳо ва қонуниятро таъмин менамояд. Ҳамаи андешаҳои олимон ба ҳам меоянд, ки аудит ҳам як равиши амалӣ ва ҳам назариявӣ мебошад, ки барои эътимодноқӣ ва устувории молиявии субъектҳои хоҷагидорӣ муҳим мебошад.

Назария ва амалияи консепсияҳои аудити дохилиро унвонҷӯй хело бомаврид, тибқи таҷрибаи ҷаҳонӣ ва шароитҳои муосири ширкатҳои сайёҳӣ коркард намудааст, ки диққатҷалбкунанда аст. Дар параграфи дуюм муқоисаи консепсияҳои аудити дохилӣ (COBIT, SAC, COSO, SAS 55, SAS 78, қонуни нигоҳдории Сарбанес-Оксли) таҳлил гардидааст. Талабот барои назорати дохилии ширкатҳо ва консепсияҳои онҳо дар таҷрибаҳои ҷаҳонӣ нуқтаи назарҳои гуногуни олимони оид ба моҳияти он ҷамъбааст ва муқоиса шудаанд. Дар ин ҷо метавон як таваҷҷуҳи асосӣ дар бораи қонуни Сарбанес-Оксли дода шавад, ки соли 2002 дар ИМА ба посух бо як қатор ҷанҷолҳои корпоративӣ вобаста ба амалҳои бевиҷдононаи аудиторҳои беруна ва роҳбарияти ташкилотҳо қабул шудааст. Мебояд гуфт, ки ин қонун ба ҳама ширкатҳои дахл дорад, ки коғазҳои қиматнокашон дар комиссияи коғазҳои қиматнок ва биржаҳои фондии ИМА ба қайд гирифта шудаанд (дар рисола ба пуррагӣ таҳлили ин қонун оварда шудааст).

Дар ин раванд барои самарабахшии идоракунӣ ва назорати дохилии субъектҳои иқтисодӣ вазифаҳои пешбинишударо мебояд самаранок иҷро намояд. Бинобар ҳамин, муқоисаи консепсияҳои назорат (COBIT, SAC, COSO, SAS) аз рӯи нишондиҳандаҳои асосӣ: ҳадафҳо, унсурҳои сохторӣ, назорати дохилӣ, объекти назорат, баҳодиҳии басомади фаъолият муҳим арзёбӣ мегардад.

Системаҳои назорати дохилӣ, ба монанди COBIT, SAC, COSO ва SAS, барои ошкоркунии камбудӣҳо ва бартараф намудани онҳо истифода мешаванд. Маъмултарин консепсияҳои назорати дохилӣ ин COBIT эътироф шудааст (дар саҳ. 35,36). Ғайр аз ин, дар ҳамин параграф ҳадафҳои назорати дохилӣ SAS 78 муайян ва гурӯҳбандӣ шуда, он тибқи SAS 78 раванди ноил шудан ба сатҳи муайяни кафолат ва ҳадафҳои муайяншуда мебошад, ки дар расми 1.2.2. оварда шудааст. Дар баробари ин муаллиф муқоисаи панҷ ҳуҷҷати асосиро гузаронида, нишон медиҳад,

ки ҳар кадоми онҳо қисман ба ҳуҷҷатҳои қаблӣ асос ёфтааст (ниг.ҷадвали 1.2.2.). Муаллиф COBIT маводро аз сарчашмаҳои ибтидоии COSO ва SAC муттаҳид намуда, дар натиҷа таърифи назорат аз COSO ва таърифи ҳадафҳои назорат аз SAC бавучуд меояд ва танҳо дар навбати дигар яке аз дигаре мустаҳкамтар мебошад. Ҷадвали 1.2.2. - муқоисаи концепсияҳои назорат аз рӯи нишондиҳандаҳои асосияшон. (саҳ. 41- 44).

Моҳияти илмӣ-амалиро коркардҳои дар диссертатсия овардашудаи муаллиф доир ба хусусиятҳои ташкили аудити дохилӣ ва низоми назорати дохилӣ ташкил медиҳанд. Дар боби дууми диссертатсия, ки «Таҳлили ташкили аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ» (саҳ.59-94) ном дорад, масъалаҳои калидии ҳамоҳангсозии ҳадафҳо, рақобатпазирӣ ва заминаи меъёрӣ барои ташкили аудити дохилӣ ҳангоми гузаронидани санҷиши аудиторӣ ва таҳлили фаъолияти ширкатҳои сайёҳӣ, равишҳои методологии баҳодихии низоми аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ, таҳияи системаи аудити дохилӣ барои идоракунии хавфҳои марбут ба қаллобӣ ба таври амиқ ва низомнок баррасӣ гардидаанд.

Таваҷҷуҳи махсусро заминаҳои меъёрӣ барои ташкили аудити дохилӣ ҳангоми гузаронидани санҷиши аудитории ширкатҳои сайёҳӣ баррасинамудаи муаллиф талаб менамояд. Дар параграфи якум «Заминаи меъёрӣ барои ташкили аудити дохилӣ ҳангоми гузаронидани санҷиши аудиторӣ ва таҳлили фаъолияти ширкатҳои сайёҳӣ» раванди мақсадгузорӣ ва нақши ташкили аудити дохилӣ дар ташаккул, сатҳи дурустӣ ва риояи заминаҳои меъёрӣ, татбиқ ва назорати ҳадафҳои стратегӣ ва ҷорӣ таҳлил гардидааст. Дар асл, заминаи меъёрӣ ба фаъолияти аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ асоси ҳуқуқӣ ва ахлоқиро фароҳам меорад ва иҷрои қатъии он самаранокии идоракунии ширкат ва эътимоди муштариёро таъмин менамояд (шарҳи иловагӣ дар замимаи 4 ва 5). Муаллиф унсурҳои этикӣ ва дастурҳои касбиро хело бомаврид муайян кардааст, хусусиятҳои ахлоқии аудиторонро баҳогузорӣ намуда, дар ҷадвали 2.1.1. ҷой додааст.

Дар диссертатсия муаллиф диққати махсусро ба рушди методологияи баҳодиҳии низоми аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ равона сохтааст. Хулосаҳои унвонҷӯй аз рӯйи ин саволҳои методологӣ манфиати илмӣ ва амалӣ доранд. Дар параграфи дуюм «Равишҳои методологии баҳодиҳии низоми аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ» нишон дода шудааст. Назорати дохилӣ ҳамчун воситаи калидии идоракунӣ дар низоми аудит ва муҳосибот хизмат мекунад, он дар параграфи мазкур чун масъалаи калидии алоқамандии мақсадгузорӣ ва стратегияҳои рақобатпазирӣ таҳлил гардидааст. Дар доираи таҳқиқот, стратегияҳои асосии рақобатпазирӣ, аз ҷумла камхарҷгардонӣ ва рушди хизматрасониҳои фосилавӣ (интернет-банкинг, мобил-банкинг, ҳамёнҳои электронӣ, терминалҳо ва банкоматҳо) таҳлил шудаанд. Муаллиф пешниҳод менамояд, ки банақшагирии назорати дохилӣ қадам ба қадам амалӣ гардад, 6 марҳилаи асосиро муфассал баён намудааст.

Дар параграфи сеюм «Таҳияи системаи аудити дохилӣ барои идоракунии хавфҳои марбут ба қаллобӣ» муаллиф хавфҳои асосии марбут ба қаллобиро таҳқиқ намудааст. Аз он ҷумла баён намудааст, ки хавфҳои асосии глобалӣ барои солҳои 2024-ум зимни таҳқиқоти Форуми иқтисодии ҷаҳонӣ, ки 10 январи соли 2024 нашр гардидааст, гуногун мебошанд. Махсусан, сустшавии суръати рушди иқтисоди ҷаҳонӣ, кандашавии занҷираи таҳвили молҳо, бухронҳои баландшавии хараҷоти зиндагӣ, тағирёбии иқлим ва киберхатарҳо муайян карда шудаанд. Пас, тамоми соҳаҳои иқтисодиётро зарур аст, ки барои ҳифзи амнияти молиявии худ доир ба хавфҳои эҳтимоли ба монандӣ қаллобӣ ва пастгардии рушди тиҷорати худ диққати аввалиндараҷа диҳанд.

Тавсияҳои муаллиф оид ба системаи назорати қаллобӣ манфиати амалӣ дорад. Муаллиф дар расми 2.3.1. - Таҳияи системаи назорати қаллобиро хело мушаххас баррасӣ намудааст, дар ҷадвали 2.3.2. - Идоранамоии хавфҳои қаллобӣ ва раванди гузаронидани самаранокии

санҷиши аудиторӣ як қатор нуктаҳои муҳимми идоракунии хавфҳоро тавсия додааст.

Натиҷаи муҳимми тадқиқот коркард, баҳодихӣ ва тавсияи пешниҳодҳои рушди методикаи аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад, ки ба муаллиф имкон медиҳад то низоми ягонаи самти мазкурро муаррифӣ намояд.

Боби сеюми таҳқиқоти диссертатсионӣ таҳти унвони «Роҳҳои тақомули методикаи аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ» номгузорӣ карда шудааст (саҳ. 95-136), дорои аҳаммияти назариявӣ ва амалии баланд буда, ба ҳалли масъалаҳои тақмили амалияи танзими истифодаи илмҳои ватанию хориҷии расмиёти таҳлилӣ бахшида шудааст, ки танҳо дар доираи фаъолияти аудиторӣ баррасӣ мешаванд. Ин омил дар айни замон яке аз самтҳои афзалиятноки рушди фаъолияти аудиторӣ ва назоратӣ-таҳлилии оптимизатсияи шиддатнокии меҳнатӣ ва равандҳои бизнес мебошад. Параграфи якум «Истифодаи расмиётҳои таҳлилӣ дар фаъолияти аудити дохилӣ ва рушди сайёҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ном дошта, муаллиф дар ин параграф ба гурӯҳбандии сайёҳон диққати ҷиддӣ дода, нишондиҳандаҳои омории соҳаи сайёҳиро таҳлил намудааст ва дар асоси он Диаграммаи 3.1.1. - Нишондиҳандаҳои омории соҳаи сайёҳӣ барои соли 2025-ро тартиб додааст.

Дар параграфи дуюм «Такмил додани таъминоти ташкилӣ-методии аудити дохилӣ дар шароити рақамисозӣ» таҳқиқ гардидааст. Аудиторҳои муосир бояд малакаи кор бо системаҳои рақамӣ, таҳлили ВІ ва АІ, ҳамчунин механизми роботикунонӣ ва блокчейнро аз худ намоянд. Муаллиф оид ба механизмҳо ва моделҳои муосири аудити дохилӣ, инчунин татбиқи онҳо дар шароити рақамикунонӣ пешниҳодҳои муфид баён намудааст.

Дар параграфи сеюм «Арзёбии самаранокии системаи аудити дохилӣ ва нақши он дар ширкатҳои сайёҳӣ» самаранокии системаи аудити дохилӣ чун шартҳои асосии эътимоднокӣ ба иттилооти

истеҳсолшуда ва танзими хавфи иттилоотӣ дар қабули қарорҳои идоракунии, индикаторҳои идоракунии омӯхта шудаанд.

Муаллиф дар хулосаи боби мазкур баҳои воқеии ҳолати хоҷагии ҷаҳониро қайд кардааст, бо дарназардошти суръат ва мураккабии ҷаҳонишавии иқтисодиёт ва иттилоотикунони ҷомеа, татбиқи технологияҳои муосири иттилоотӣ барои автоматизатсияи равандҳои ҳисобдорӣ ва аудит ва ҳамзамон таҳлилу пешгӯии оқибатҳои қарорҳои идоракунии муҳим арзёбӣ намудааст. Дар ин раванд, назорати дохилӣ ва аудит барои фаъолияти самараноки ширкатҳои сайёҳӣ муҳим аст.

Дараҷаи саҳеҳии натиҷаҳои таҳқиқот бо фароҳам овардани ҳаҷми кофии маводи таҳқиқотӣ, таъмини дақиқии маълумоти зарурӣ, дар асоси омор коркард шудани натиҷаҳои кори илмӣ ва интишорот тасдиқ мегардад. Асоснокии хулоса ва тавсияҳоро таҳлили илмии таҳқиқотҳои назариявӣ-таҷрибавӣ ва натиҷагирӣ аз онҳо ташкил медиҳад.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда

Дар умум, диссертатсия аз рӯйи сохтор, мазмун ва муаррифии мантиқӣ ба мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот пурра мувофиқат мекунад. Дар диссертатсия методология ва амалияи такмили аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ ба таври мантиқӣ таҳқиқ карда шудааст. Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои гирифташудаи диссертатсияро баҳо дода, бояд қайд намуд, ки дар равиши таҳқиқот миқдори зиёди таҳқиқотҳои илмии олимони ватанӣ ва хориҷӣ, санадҳои меъёрию ҳуқуқии соҳаи сайёҳӣ, инчунин ҳисоботҳо ва стратегияҳои ширкатҳои сайёҳии кишвар истифода бурда шудаанд.

Аҳаммияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо

Аҳаммияти илмии диссертатсияи «Рушди таъминоти ташкилӣ – методии аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ» дар он ифода меёбад, ки

муаллиф заминаҳои назариявӣ ва таърихӣ ташаккул ва рушди аудити дохилоро дар низомии идоракунии ташкилотҳо, аз ҷумла ширкатҳои сайёҳӣ таҳлили ҳамаҷониба намудааст. Дар кори илмӣ моҳият, вазифаҳо, нақш ва ҷойгоҳи аудити дохилӣ дар низомии идоракунӣ аз нигоҳи илмӣ асоснок гардида, равобити он бо равандҳои банақшагирӣ, назорат, баҳодихӣ ва қабули қарорҳои идоракунӣ возеҳ нишон дода шудаанд.

Аҳаммияти амалии диссертатсия дар он ифода меёбад, ки тавсияҳо ва пешниҳодҳои таҳияшуда дорои имконияти татбиқи мустақим дар фаъолияти амалии ширкатҳои сайёҳӣ мебошанд. Методҳо ва нишондиҳандаҳои такмилёфтаи аудити дохилӣ, моделҳои пешниҳодшудаи идоракунии равандҳои молиявӣ ва низомии баҳодихии хавфҳо метавонанд барои баланд бардоштани самаранокии идоракунӣ, риояи меъёрҳои ҳатмии ВМТ, БМТ ва кам намудани хавфҳои амалиётӣ истифода бурда шаванд.

Аҳаммияти иқтисодии натиҷаҳои таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки татбиқи пешниҳодҳои муаллиф ба беҳтар гардидани нишондиҳандаҳои молиявии ширкатҳои сайёҳӣ, коҳиш ёфтани хароҷот, баланд шудани даромаднокиӣ, инчунин ба паст намудани хавфҳои молиявӣ мусоидат менамояд.

Аҳаммияти иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия дар баланд бардоштани сатҳи эътимоди мизоҷон ба ширкатҳои сайёҳӣ, беҳтар гардидани сифати хизматрасониҳои аудиторӣ, таҳкими суботи иҷтимоию иқтисодӣ ва рушди касбии мутахассисони соҳаи сайёҳӣ ва аудиторон ифода меёбад.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Вобаста ба мавзӯи интиҳобгардидаи таҳқиқотӣ 13 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 6 мақола дар маҷаллаҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон чоп шудаанд, ки 5,5 ҷузъи чопиро ташкил медиҳанд.

Мутобиқати тахассуси илмӣ довталаб ба дараҷаи илмӣ

Юсупов Умедҷон Сангиҳмадович мутахассиси хуби соҳаи мазкур буда, имконияти мустақилона ҳал намудани масъалаҳои муҳимми илмиро дар ин самт доро мебошад ва кори диссертатсионӣ мувофиқ ба самти тахассуси унвонҷӯ мебошад. Мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ, сохтор ва мазмуни кори иҷрошуда ба талаботҳои муқарраршудаи шиносномаи тахассуси 5.2.18 – Баҳисобгирии бухгалтерӣ ва аудит пурра мувофиқат мекунад. Натиҷаҳои илмӣ бадастовардаи довталаби дараҷаи илмӣ ба талаботҳои чунин корҳо ҷавобгӯ мебошад. Ҳангоми тавсифи довталаб ба ҳайси таҳқиқотчи донишомӯзӣ, қобилияти дар сатҳи баланд ташкил кардани кори илмӣ, қабули қарорҳои мустақил ва муайян кардани роҳҳои расидан ба ҳадаф ва вазифаҳои ба миён гузошташуда бояд таъкид карда шавад.

Эродҳо ва баъзе тавсияҳо ба диссертатсия:

1. Дар боби якум, ҷадвали 1.1.1. - Шарҳи мафҳуми аудит дар кишварҳои дорои низоми молиявии гуногун метавонад боз ҳам васеътар ва амиқтар пешниҳод гардад. Заъфҳои мушаххаси рушди таъминоти ташкилӣ - методии аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон муфассал коркард карда шавад.

2. Дар параграфи 1.2. «Муқоисаи концепсияҳои аудити дохилӣ (COBIT, SAC, COSO, SAS 55, SAS 78), қонуни нигоҳдории Сарбанес-Оксли» равшанкунии фарқиятҳои мафҳумии байни концепсияҳо метавонист бо мисолҳои иловагии амалӣ мустаҳкам карда шавад.

3. Дар параграфи 1.3. усулҳои методии аудити дохилӣ пурра карда шавад.

4. Дар боби дуюм, параграфи 2.1. ҳангоми баррасии масъалаҳои ҳамоҳангсозии ҳадафҳои ширкатҳо дар низоми аудити дохилӣ, робитаи байни нишондиҳандаҳои стратегӣ ва тактикӣ метавонист бо усулҳои графикӣ ва ҷадвалҳои муқоисавӣ пурратар нишон дода шавад.

5. Дар параграфи марбут ба таҳияи системаи аудити дохилӣ барои идоракунии хавфҳои марбут ба қаллобӣ (параграфи 2.3) зарурати мутобиқсозии баъзе равандҳои пешниҳодшуда ба хусусиятҳои институтсионалии Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонист муфасссалтар асоснок гардад.

6. Дар боби сеюм нишондиҳандаҳои омории соҳаи сайёҳӣ барои соли 2025-2026, афзоиши сайёҳон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, SWOT - таҳлили вазъи кунунии сайёҳӣ дар кишвар, алалхусус такмил додани таъминоти ташкилӣ-методии аудити дохилӣ дар шароити рақамисозӣ, масъалаи ҳамгироии системаи пешниҳодшуда бо платформаҳои рақамии муосири аудити дохилӣ метавонист бо таҳлили иловагии амалӣ пурратар равшан гардад.

**Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи
КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон**

Диссертатсияи Юсупов Умедҷон Сангиҳмадович ҳамчун кори илмӣ баанҷомрасида ба ҳисоб рафта, таркиб ва сохтори он бо тавсияву асосноккунӣ дар сатҳи баланди илмӣ-назариявӣ навишта шуда, ба талаботи муқаррарнамудаи «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ» (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267) ҷавобгӯ мебошад.

Диссертатсия бо забони фаҳмо бо истилоҳоти қабулшуда навишта шудааст, ороиши диссертатсия тағйиротро талаб намекунад. Автореферат ва 13 мақолаи илмӣ ба нашр расондаи довталаб мазмуни асосии диссертатсияро дар бар гирифта, натиҷаҳои таҳқиқотро ҳамчун дастоварди нави илмӣ ҳисобидан мумкин аст. Ҷанбаҳои муҳимми мундариҷаи кор дар автореферат инъикос ёфтаанд, ки предмети асосии дифоъ мебошанд. Бинобар ин, талабот дар ин бобат дар маҷмӯъ қонё карда мешавад.

Хулоса

Таҳқиқоти диссертатсионии Юсупов Умедҷон Сангиҳмадович дар мавзуи “Рушди таъминоти ташкилӣ – методии аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳ”, ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 5.2.18 – Баҳисобгирии бухгалтерӣ ва аудит пешниҳод шудааст, кори илмии мукамал ва баанҷомрасида буда, дар он натиҷаҳои нави назариявӣ, методологӣ ва амалии аз ҷиҳати илмӣ асоснок ба даст оварда шудаанд. Мубрамаи, навгонӣ, асоснокии муқаррароти асосии илмӣ, хулоса ва пешниҳодҳо, инчунин аҳаммияти он барои илми иқтисодӣ ва амалияи пешбурди аудити дохилӣ дар ширкатҳои сайёҳӣ гувоҳӣ медиҳад, ки таҳқиқоти диссертатсионӣ ба талаботи бандҳои 31, 33, 34, 35 “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ”, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, № 267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад ва муаллифи он - Юсупов Умедҷон Сангиҳмадович барои додани дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 5.2.18 – Баҳисобгирии бухгалтерӣ ва аудит сазовор аст.

Дар ҷаласаи васеи кафедраи таҳлили иқтисодӣ ва аудити Донишгоҳи миллии Тоҷикистон 13 нафар иштирок доштанд.

Натиҷаи овоздиҳӣ: Тарафдор – 13 нафар, Зид – нест, Бетараф – нест.

Тақриз дар ҷаласаи васеи кафедраи таҳлили иқтисодӣ ва аудити Донишгоҳи миллии Тоҷикистон баррасӣ ва тасдиқ карда шуд (протокол №11 аз 23-юми июни соли 2026).

Раиси ҷаласа:

доктори илмҳои иқтисодӣ,
профессор, мудири кафедраи
таҳлили иқтисодӣ ва аудити ДМТ

Калемуллоев М.В.

Эксперт:

тақризро омода намуд, номзади
илмҳои иқтисодӣ, дотсент

Тоҳирзода Р.С.

Котиби ҷаласа:
номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент **Ғаниев У.Ф.**

Имзоҳои доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор Калемуллоев М.В., номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент Тохирзода Р.С. ва номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент Ғаниев У.Ф.-ро тасдиқ менамоям:

**Сардори раёсати кадрҳо ва
корҳои махсуси Донишгоҳи
миллии Тоҷикистон**

 Шодихонзода Э.Ш.

Суроғаи муассисаи пешбар: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17. Телефон: (+992 -37) 221-62-25; (+992 -37) 227 -15-10; Факс: (+992-37) 227-15-10; Email: info@tnu.tj; <http://tnu.tj>